क्षीरं क्षौद्रं दधि घृतं तैलं मधु गुड़ं कुशान् ॥
अरण्यांश्च पशून् सर्व्वान् दंष्ट्रिणश्च वयांसि च।
मद्यं नीलीञ्च लाक्षांश्च सर्व्वांश्चैकशफांस्तथा ॥
काममुत्पाद्य कृष्यास्तु स्वयमेव कृषीवलः।
विक्रीणीत तिलान् शुद्धान् धर्म्मार्थमचिर-
स्थितान् ॥"
इति मानवे १० अध्यायः ॥

विक्लवः, त्रि, (विक्लवते इति। वि+क्लु+पचाद्यच्।) विह्वलः। इत्यमरः ॥ (यथा, माघे। १२। ६३।
"नूनं सहायेन वियोगविक्लवा
पुरः पुरस्त्रीरपि निर्ययौ तदा ॥" * ॥
क्ली, दुःखम्। यथा, रामायणे। २।४४।२५।
"किमिदानीमिदं देवि! करोति हृदि विक्लवम् ॥")

विक्लिन्नः, त्रि, (वि+क्लिद्+क्तः।) जरसा जीर्णः। शीर्णः। आर्द्रः। इति मेदिनी। ने, १३३ ॥

विक्षतः, त्रि, (वि+क्षण+क्तः।) विशेषेण क्षतः। (यथा, महाभारते। २। ४९। ३३।
"अद्वारेण विनिर्गच्छन् द्वारसंस्थानरूपिणा।
अभिहत्य शिलां भूयो ललाटेनास्मि विक्षतः॥")

विक्षावः, पुं, (विक्षवणमिति। वि+क्षु+"वौ क्षुश्रुवः।" ३। ३। २५। इति घञ्।) शब्दः। इत्यमरः ॥ (यथा, भट्टिः। ७। ३६।
"यात यूयं यमश्रायं दिशं नायेन दक्षिणाम्।
विक्षावैस्तोयविश्रावं तर्ज्जयन्तो महोदधेः ॥")
कासः। इति स्वामिकलिङ्गौ। इति भरतः ॥

विक्षिप्तः, त्रि, (वि+क्षिप्+क्तः।) त्यक्तः। (यथा, महाभारते। १। २७। ७।
"वायुविक्षिप्तकुसुमैस्तथान्यैरपि पादपैः ॥"
कम्पितः। यथा, भागवते। ८। ८। ४६।
"स व्रीड़स्मितविक्षिप्तभ्रूविलासावलोकनैः।
दैत्ययूथपचेतःसु काममुद्दीपयन् मुहुः ॥"
क्ली, चित्तवृत्तिविशेषः। यथा, पातञ्जलभाष्ये।१।
"क्षिप्तं मूड़ं विक्षिप्तमेकाग्रनिरुद्धमितिचित्तभूमयः ॥" "क्षिप्ताद्विशिष्टं विक्षिप्तमितिमणिप्रभा ॥")

विक्षीरः, पुं, (विशिष्टं क्षीरं यत्र।) अर्कवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः ॥

विक्षेपः, पुं, (वि+क्षिप्+घञ्।) प्रेरणम्। त्यागः। विक्षेपणम्। यथा,—
"नैर्ऋत्यामिषुविक्षेपमतीत्य ह्यधिकं भुवम् ॥"
इत्याद्याह्निकाचारतत्त्वम् ॥
(कम्पनम्। यथा, कुमारे। १। १३।
"लाङ्गूलविक्षेपविसर्पिशोभै-
स्ततश्चन्द्रमरीचिगौरैः।
यस्यार्थयुक्तं गिरिराजशब्दं
कुर्व्वन्ति वालव्यजनैश्चमर्य्यः ॥")
अद्वितीयवस्त्ववलम्बनेन चित्तस्य अन्यावलम्बनम्। इति वेदान्तसारः।

विक्षेपशक्तिः, स्त्री, (विक्षेपाय शक्तिः।) मायाशक्तिः। यथा। रज्ज्वज्ञानं स्वावृतरज्जौ स्वशक्त्या सर्पादिकमुद्भावयति। एवं अज्ञानमपि स्वावृतात्मनि तथा विक्षेपशक्त्या आकाशादिप्रपञ्चमुद्भावयति तादृशं सामर्थ्यम्। इति वेदान्तसारसुबोधिनीटीका ॥

विखः, त्रि, (विख्यः। निपातनात् यलोपः।) गतनासिकः। इति भरतद्विरूपकोषः ॥

विखनाः, [स्] पुं, ब्रह्मा। यथा,—
"न खलु गोपिकानन्दनो भवा-
नखिलदेहिनामन्तरात्मदृक्।
विखनसार्थितो विश्वगुप्तये
सख उदेयिवान् सात्त्वतां कुले ॥"
इति श्रीभागवते। १०। ३१। ४ ॥

विखुः, त्रि, (विगता नासिका यस्य। बहुलवचनात् नासिकायाः खुः।) गतनासिकः। इति भरतद्विरूपकोषः ॥

विखुरः, पुं, राक्षसः। इति त्रिकाण्डशेषः ॥ चौरः। इति संक्षिप्तसारोणादिवृत्तिः ॥

विख्यः, त्रि, (विगता नासिकास्येति। "ख्यश्च।" ८। ४। २८। इत्यस्य वार्त्तिकोक्त्या नासिकायाः ख्यः।) गतनासिकः। इति केचित् ॥

विख्यातः, त्रि, ख्यात्यापन्नः। विपूर्व्वख्याधातोः क्तप्रत्ययेन निष्पन्नः ॥ (यथा, महाभारते। १। ६७। ३२।
"चन्द्रवर्म्मेति विख्यातः काम्बोजानां नराधिपः ॥")

विख्यातिः, स्त्री, प्रसिद्धिः। सुख्यातिः। विपूर्व्वख्याधातोः क्तिप्रत्ययेन निष्पन्नः ॥

विख्यापनं, क्ली, (वि+ख्या+णिच्+ल्युट्।) व्याख्यानम्। विपूर्व्वण्यन्तख्याधातोरनट्प्रत्ययेन निष्पन्नम् ॥

विख्रः, } त्रि, (विगता नासिका यस्य। "ख्रु-
विख्रुः, } ख्रौ च वक्तव्यौ।" इति नासिकाया ख्रः ख्रुश्च।) अनासिकः। इति हेमचन्द्रः ॥ छिन्ननासिकः। इति शब्दरत्नावली ॥

विगणनं, क्ली, (वि+गण+ल्युट्।) ऋणमुक्तिः। इति त्रिकाण्डशेषः ॥ (यथा, पाणिनिः। १। ३। ३६।
"संमाननोत्सञ्जनाचार्य्यकरणज्ञानभृतिविगणनव्ययेषु नियः ॥" "विगणनं ऋणादेर्निर्यातनम्।" इति काशिका ॥)

विगतः, त्रि, (वि+गम+क्तः।) प्रभारहितः। तत्पर्य्यायः। निष्प्रभः २ अरोकः ३। इत्यमरः ॥ वीतः ४। इति रुद्रः ॥ विशेषेण गतः। इति हेमचन्द्रः ॥ (यथा, माघे। ११। २६।
"विगततिमिरपङ्कं पश्यति व्योम यावत्
ध्रुवति विरहखिन्नः पक्षती यावदेव।
रथचरणसमाह्वस्तावदौत्सुक्यनुन्ना
सरिदपरतटान्तादागता चक्रवाकी ॥")

विगतश्रीकः, त्रि, श्रीरहितः। विगता श्रीर्यस्य इति बहुव्रीहौ कप्रत्ययेन निष्पन्नः ॥

विगतार्त्तवा, स्त्री, (विगतं आर्त्तवं रजो यस्याः।) पञ्चपञ्चाशदब्देभ्य ऊर्द्ध्वं निवृत्तरजस्का। तत्पर्य्यायः। निष्कली २ निष्कला ३ निष्फली ४ निष्फला ५ विकली ६ विकला ७। इति शब्दरत्नावली ॥

विगमः, पुं (वि+गम+"ग्रहवृदृनिश्चिगमश्च।" ३। ३। ५८। इति अप्।) नाशः। यथा। एकदण्डिनो वेदान्तिनस्तु यदुपाध्यनवच्छिन्नस्य ब्रह्मणो विशुद्धरूपता तादृशोपाधिविगम एव कैवल्यम्। त्रिदण्डिनस्तु आनन्दमयपरमात्मनि जीवात्मनो लयो मोक्षः। जीवात्मपरमात्मनोरभेदेऽपि उपाधिविशेषविशिष्टस्यात्मनो जीवरूपतया तस्यौपाधिकः परमात्मभेदः। इति भेदकोपाधिविगम एव जीवस्य परमात्मनि लयः। यथा घटाकाशस्य घटविगम एव शुद्ध आकाशे तस्य लयः। लिङ्गशरीरावच्छिन्नस्यैवात्मनो जीवभाव इति लिङ्गशरीरनाश एव पर्य्यवसितो मोक्षः। इति मुक्तिवादः ॥ (विच्छेदः। यथा, भागवते। १। १३। ४३।
"यथा क्रीड़ोपस्कराणां संयोगविगमाविह।
इच्छया क्रीड़ितुः स्यातां तथैवेशेच्छया
नृणाम् ॥")

विगन्धकः, पुं, (विरुद्धो गन्धो यस्मिन्। बहुव्रीहिलक्षणः कः।) इङ्गुदीवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः ॥

विगन्धिका, स्त्री, हपुषा। इति राजनिर्घण्टः ॥

विगर्हणं, क्ली, (वि+गर्ह+ल्युट्।) निन्दनम्। भर्त्सनम्। (यथा, हरिवंशे। ७९। २३।
"कृष्णे च भवतो द्वेष्ये वसुदेवविगर्हणात् ॥")

विगर्हणा, स्त्री, (वि+गर्ह+णिच्+युच्। टाप्।) निन्दनम्। भर्त्सनम्। (यथा, महाभारते। १२। ११४। २१।
"विगर्हणां परमदुरात्मना कृतां
सहेत यः संसदि दुर्ज्जनान्नरः ॥")

विगर्हितः, त्रि, (विशेषेण गर्हितः।) निन्दितः। (यथा, नैषधे। १। १३१।
"न केवलं प्राणिवधो वधो मम
त्वदीक्षणाद्विश्वसितान्तरात्मनः।
विगर्हितं धर्म्मधनैर्निवर्हणं
विशिष्य विश्वासजुषां द्विषामपि ॥")
निषिद्धः। इति विपूर्व्वगर्हधातोः क्तप्रत्ययेन निष्पन्नः ॥

विगलितः, त्रि, (विशेषेण गलितः।) स्खलितः। यथा, गीतगोविन्दे ५ सर्गः।
"विगलितवसनं परिहृतरसनं
घटय जघनमपिधानम्।
किशलयशयने पङ्कजनयने
निधिमिव हर्षनिधानम् ॥"

विगाढ़ः, त्रि, (विगाह्यते स्मेति। वि+गाह+क्तः।) स्नातः। अवगाहितः। विपूर्व्वगाहधातोः क्तप्रत्ययेन निष्पन्नः ॥ (प्रगाढ़ः। यथा, महाभारते। ३। ४६। ५।
"निर्गम्य चन्द्रोदयने विगाढ़े रजनीमुखे।
प्रस्थिता सा पृथुश्रोणी पार्थस्य भवनं प्रति ॥")

विगानं, क्ली, (विरुद्धं गानं परस्य।) निन्दा। इति हेमचन्द्रः ॥